

Objektiiivinen kielipoliittinen muistio

Jaakko Häkkinen, 19.4.2011

Muistio koostuu kolmesta osiosta: ensimmäisessä esittelen Suomen nykyisen kielipoliittisen tilanteen; seuraavassa käsittelen yleisimmin esitetyt pakkoruotsia koskevat argumentit puolesta ja vastaan; viimeisessä esitän analyysini pohjalta muutaman vaihtoehdoisen ratkaisun. En käsittele kaikkia mahdollisia argumentteja: olen karsinut pois kaikki ne joiden perusteettomuuden tai asiaankuulumattomuuden jokainen voi itse nähdä hetken asiaa mietittyään.

Pyrin tarkastelussani mahdollisimman suureen objektiiivisuuteen, mutta valitettavasti kummassakin leirissä toimivat erittäin voimakkaat suojamekanismit. On ymmärrettävä, että jos joku *vastustaa* pakkoruotsia, se ei tarkoita että hän haluaisi tuhota koko ruotsinkielisen vähemmistön; jos joku *puolustaa* pakkoruotsia, se ei tarkoita että hän haluaisi orjuuttaa suomenkielisen enemmistön. Jopa eräät kansanedustajat ja median edustajat ovat menettäneet objektiiivisuutensa ja syyllistyneet eri mieltä olevien demonisointiin, mikä on sangen valitettavaa demokraattisen keskustelun kannalta. Yhtä lailla epärakentavaa on eräiden kulttuurivaikuttajien ylemmydentuntainen strategia jättää huomiotta alati suosioaan kasvattava pakkoruotsin kyseenalaistava mielipide.

Pitäisi olla itsestään selvää, että tällaisesta lähtökohdasta kaikenlainen järkevä keskustelu on mahdotonta. Kutsunkin molemmat osapuolet mukaan objektiiiviseen, argumenttiperustaiseen keskusteluun. Loppujen lopuksihan pelkästään perustelut merkitsevät, ja heikommin perusteltu näkemys jää tappiolle.

1. Suomen nykyinen kielipoliittinen tilanne: pakkoruotsi

Aloititan vertailun vuoksi mainitsemalla kymrin kielen uudesta virallisesta asemasta Walesin toisena virallisena kielenä. Kymrin puhujien osuus Walesissa on noin 22 %. Uusi status voidaan nähdä erittäin rakentavana muutoksena kymrinkielisten jokapäiväisen elämän kannalta. Kuitenkaan kukaan ei vaadi, että kymrin kielen pitäisi olla virallinen kieli koko Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Olisi todella mieletöntä, jos 1,2 % suuruisen vähemmistön kieli (760 000 kaikista 6,2 miljoonasta) olisi valtionlaajuinen virallinen kieli. Kymrin kieli on alueellisesti virallinen kieli: se on virallinen vain Walesissa, kymrinkielisten ikimuistoisessa kotimaassa, missä sen puhujien osuus ylittää 20 %. Kaikkien Walesissa asuvien on opiskeltava koulussa pakkokymriä.

Palataanpa tarkastelemaan Suomen tilannetta. Suomen rannikolla on kapea, historiallisesti ruotsinkielinen vyöhyke, jonka kunnista vain eräissä pienemmissä on tällä hetkellä ruotsinkielinen

enemmistö. Tämä rannikkovyöhyke, jolla kaikki kunnat ovat joko ruotsinkielisiä (3) tai kaksikielisiä (30), voidaan nähdä ruotsinkielisten kotiseutualueena, kun taas koko muu Suomi (287 kuntaa) on suomenkielistä aluetta. Tällä ruotsinkielisten kotiseutualueella on yli 1,6 miljoonaa asukasta, joista alle 18 % on ruotsinkielisiä (ks. taulukko muistion lopussa), samalla kun ruotsinkielisten osuus koko Suomen asukkaista on 5,4 %.

Voimmekin hyvin verrata ruotsinkielisiä (5,4 % valtionlaajuisesti, 18 % kotiseudullaan) kymrin puhujiin (1,2 % valtionlaajuisesti, 22 % kotiseudullaan). Eikö siis olisikin oikeudenmukaista, että ruotsi olisi Suomessa alueellinen virallinen kieli?

Kuinka ollakaan, tilanne ei ole tällainen. Suomessa ruotsi on toinen virallinen kieli (kansalliskieli) *koko maassa*, ja kaikkien suomenkielisten täytyy opiskella koulussa pakkoruotsia. Tämä vastaisi sellaista tilannetta, jossa koko Yhdistyneen kuningaskunnan alueella olisi pakkokymri – jopa alueilla, missä ei ole lainkaan kymrin puhujia. Ei siis ole suurikaan ihme, miksi suomalaisten enemmistö vastustaa nykytilannetta: on yksi asia turvata kielivähemmistön palvelut, mutta täysin toinen asia pakottaa ylivoimainen enemmistö opiskelemaan pienen alueellisen vähemmistön kieltä.

Tässä on selvästi ylitetty raja, jonka jälkeen vähemmistön asema ei enää muutu yhtään edullisemmaksi tai turvatummaksi, mutta enemmistön hartioille säilytetään aivan turhia velvoitteita ja velvollisuuksia. Missään muussa maassa ei ole päädytty näin turhaan ja epätaloudelliseen ratkaisuun, eikä missään mikään taho edes vaadi tällaisia toimia vähemmistön aseman turvaamiseksi. Miksi Suomessa ylläpidetään tällaista järjestelmää, joka ei ole edes välttämätön vähemmistön oikeuksien toteutumiseksi ja joka supistaa enemmistön oikeutta valita opiskeltavat vieraat kielet itse? Miksi alueellisen virallisen kielen asema on yleisesti katsottu riittäväksi turvaamaan vähemmistön oikeudet, mutta Suomessa sen ei katsota riittävän? Seuraavassa tarkastelussa analysoin pakkoruotsin puolesta ja sitä vastaan esitettyjen argumenttien pitävyyttä.

2. Argumentit pakkoruotsin puolesta ja sitä vastaan

PUOLESTA

Väite 1: Pakkoruotsin poistaminen olisi hyökkäys ruotsinkielisten identiteettiä vastaan.

Vastaus: Väärin.

Identiteetti on vapaaehtoinen ja jokaisen ihmisen henkilökohtainen asia, joten ruotsinkielisen identiteetti ei mitenkään voi olla riippuvainen siitä, opiskelevatko suomenkieliset ruotsia vai eivät.

Väite 2: Pakkoruotsin vastustajat haluavat assimiloida ruotsinkieliset suomenkielisiin.

Vastaus: Väärin.

Pakkoruotsin vastustajat haluavat vain, että tarpeeton ja perustelematon pakkokieli muutetaan muiden vieraiden kielten tavoin valinnaiseksi. On yleinen harhautus, että väitetään pakkoruotsin vastustajien kohdistavan hyökkäyksensä ruotsinkieliseen vähemmistöön, vaikka todellinen kohde on rajoitus vieraiden kielten valitsemisessa. Pakkoruotsin poistaminen ei sitä paitsi vaikuta ruotsin kielen eikä ruotsinkielisten asemaan (ks. seuraavat vastaukset).

Väite 3: Ruotsin kieli on osa suomalaista identiteettiä, koska Suomi on ikiajat ollut kahden eri kieliryhmän asuttama maa.

Vastaus: Väärin.

Identiteetti on jokaisen ihmisen oma asia, eikä ruotsin kieli liity mitenkään suomenkielisten suomalaisten identiteettiin. Suomenkieliselle yksilölle ruotsin kieli on vain yksi vieras kieli muiden joukossa, vaikka Suomen valtio olisikin kaksikielinen.

Väite 4: Ruotsin kielen taito kuuluu Suomessa yleissivistykseen.

Vastaus: Tulkinnanvaraista.

Sivistys ja yleissivistys määritellään niin monella eri tavalla kuin on sitä määritteleviä henkilöitä. Kielitaito on toki yksi mahdollinen sivistyksen mittari, samoin vaikkapa oman maan historian tuntemus. Mutta jos näillä perusteilla ruotsin kielen taito katsotaan sivistyksen mittariksi, on samoin perustein katsottava venäjän kielen taito sivistyksen mittariksi. Suomi oli viimeksi osa Venäjää, ei osa Ruotsia. Sivistykseen tai yleissivistykseen vedoten ei voida perustella miksi juuri ruotsin pitäisi olla pakollinen eikä vaikka venäjän.

Väite 5: Jos pakkoruotsi poistetaan suomenkielisiltä, silloin myös pakkosuomi on poistettava ruotsinkielisiltä.

Vastaus: Oikein.

Jäljempänä seuraavissa vastauksissa osoitetaan perusteettomiksi kaikki väitteet, joilla suomen ensisijaisuutta ruotsiin nähden on perusteltu. Tulokseksi jää, ettei ole perusteltua eikä oikeudenmukaista poistaa suomenkielisiltä pakkoruotsia, jos samalla jätetään ruotsinkielisille pakkosuomi. Joko pakkokielet poistetaan tai sitten ei poisteta, mutta joka tapauksessa kieliä on kohdeltava tasavertaisesti.

Väite 6: Pakkoruotsin poistaminen johtaa ruotsinkielisten aseman huononemiseen ja palvelujen vaarantumiseen.

Vastaus: Väärin.

Pakkoruotsin poistaminen ei vaikuta millään tavoin ruotsinkielisten asemaan, jos ruotsi säilyy edelleen toisena kansalliskielenä eli virallisena kielenä. *Nämä kaksi asiaa eivät nimittäin ole sidoksissa toisiinsa.* Nykyinen kielitaitolaki sanoo, että korkeakoulututkintoa edellyttävissä valtion ja kaksikielisten kuntien viroissa vaaditaan viranhaltijalta vähemmistökielen tyydyttävä taito, ja yksikielisissä kunnissa edellytetään tyydyttävää ymmärtämisen taitoa.

Edes kaksikielisissä kunnissa korkeakouluttamattomien asiakaspalvelijoiden (kuten kassamyyjien tai kampaajien) ei tarvitse osata ruotsia. Jos taas viranomaisen työtehtävä edellyttää korkeakoulututkintoa, tehtävään voidaan luonnollisesti palkata vain ruotsintaitoinen henkilö, olipa tämä opiskellut ruotsia jo lapsena koulussa tai vasta aikuisena kurssilla. Valtakunnanlaajuisen pakkoruotsin poistamisella ei siis ole käytännössä mitään merkitystä ruotsinkielisten palvelujen kannalta.

Väite 7: Jos pakkoruotsi poistetaan, seuraavaksi Suomesta halutaan täysin yksikielinen maa.

Vastaus: Väärin.

Jos pakkoruotsi poistetaan, ruotsin kieli lakkaa häiritsemästä suomenkielisiä. Kuten aiemmista vastauksista selviää, virkamiesruotsin kielitaitovaatimus koskee vain äärimmäisen pientä osaa suomenkielisistä: niitä jotka työskentelevät sellaisissa viranomaistehtävissä, joihin edellytetään korkea-

koulututkintoa. Nyt pakkoruotsin aikana sen sijaan ruotsin kielen pakollisuus häiritsee kyselytutkimusten mukaan suurinta osaa suomenkielisistä ja koskee heitä kaikkia.

Kaikkein omituisin on eräissä ulkomaisissa lehdissä esiintynyt väite, että pakkoruotsin vastustajat haluaisivat poistaa ruotsin kielen opetuksen kokonaan. Tässä ei ole mitään perää: ruotsin kielestä halutaan vain valinnainen vieras kieli.

Väite 8: Pakkoruotsia tarvitaan koska Suomi on osa Pohjolaa.

Vastaus: Väärin.

Suomi on osa Pohjolaa ilman pakkoruotsiakin. Pohjoismaisessa yhteistyössä olisi sujuvinta keskustella parhaiten osatulla yhteisellä kielellä eli englanniksi. Norjalaiset ja tanskalaisetkin osaavat englantia enemmän ja paremmin kuin ruotsia. Ja vaikka ruotsi olisikin parhaiten osattu kieli pohjoismaissa, sekään ei perustelisi pakkoruotsia: ei kaikkien suomenkielisten tarvitse osallistua pohjoismaiseen yhteistoimintaan. Lisäksi voidaan kysyä, miksi pohjoismainen yhteistyö olisi tärkeämpi kuin kaikki muu kansainvälinen yhteistyö, jossa Englanti on yleisin kieli?

VASTAAN

Väite 1: Pakkoruotsi ei ole välttämätön ruotsinkielisten palvelujen eikä ruotsinkielisten identiteetin säilymisen kannalta.

Vastaus: Oikein.

En toista tässä samoja perusteluja, joita edellä jo käsittelin toisesta näkökulmasta; kehotan lukijaa palaamaan soveltuviin kohtiin *PUOLESTA*-perusteluissa.

Väite 2: Ruotsin kieltä tulee kohdella aivan samoin kuin vaikkapa venäjää ja Suomen muita vähemmistökieliä.

Vastaus: Väärin.

On selvää että sellainen kielivähemmistö, joka on tietoisesti saapunut sellaiseen valtioon ja asetunut sellaiselle alueelle jossa enemmistökieli on suomi, ei voi vaatia kielelleen virallista asemaa (tai kuten Suomessa nykyään sanotaan: kansalliskielen asemaa). Suomessa elää kuitenkin kaksi niin vanhaa kielivähemmistöä, että niiden saapuessa ei vielä ollut olemassa moderneja tarkkarajaisia territoriaalivaltioita: saamenkieliset ja ruotsinkieliset. (Tarkalleen ottaen Suomen alueella puhutaan peräti kolmea eri saamelaiskieltä: pohjoissaamea [*davvisápmi*], inarinsaamea [*anaráškielâ*] ja koltansaamea [*sää' m̄kiõll*].)

Nämä kaksi vanhaa kielivähemmistöä asuttivat omia alueitaan suomenkielisten alueiden naapurissa, ja on vain historiallisen sattuman seurausta, että Suomi-nimisen valtion rajat kulkevat nykyään niin kuin kulkevat ja että nämä kieliryhmät sattuvat elämään saman valtion alueella kuin suomalaiset. Menneisyydessä valtiolliset rajat ovat kulkeneet moneen otteeseen aivan toisin. Aivan kuten historiallisen sattuman oikusta Karjalankannas ei kuulu Suomen valtioon, olisi yhtä mahdollista, ettei ruotsinkielinen rannikko tai Lappi kuuluisi Suomen valtioon. Ei pidä erehtyä kuvittelemaan, että Suomen valtion rajojen nykyinen kulku tekisi kaikista näiden rajojen sisäpuolella tällä hetkellä sijaitsevista alueista jollakin tavoin valtion nykyisen enemmistökieliryhmän eli suomenkielisten ikiaikaista omaisuutta.

Saamenkieliset ja ruotsinkieliset eivät siis ole tunkeutujia suomenkielisen kansan ikaikaisella maalla, vaan saamen-, ruotsin- ja suomenkieliset ovat historiallisten tapahtumien seurauksena vain sattuneet jäämään yhden ja saman valtion alueelle. Vanhat kielivähemmistömme saamenkieliset ja ruotsinkieliset ovat siis aivan yhtä oikeutettuja asumaan Suomessa ja käyttämään äidinkieltään arkielämässä kuin suomenkielisetkin. On nurinkurista väittää, että suomen kielen pitäisi olla ainoa virallinen kieli alueilla, joilla suomea on alettu puhua vasta myöhään (ks. seuraava vastaus). Tällainen vaatimus edustaa jyrkän imperialistista asennetta.

Väite 3: Suomalaiset olivat Suomessa ensin, joten siksi suomesta pitää tehdä maan ainoa virallinen kieli.

Vastaus: Väärin.

On totta, että paikannimistö tutkimus osoittaa Suomen lounaisrannikon ja jopa saariston olleen suomenkielisten kiinteästi asuttamaa ennen ruotsinkielisten saapumista¹. Kuitenkin paikannimistötutkimus osoittaa myös, että rannikolla on asunut germaaninkielistä väestöä aivan yhtä varhain kuin itämerensuomalaista väestöä.² (Termi *itämerensuomalainen* kattaa nykytasossa suomen ja sen lähisukukielet, historiallisessa tasossa niiden yhteiset kantakielivaiheet.)

Aivan samoin kuin rautakaudella rannikolle saapuneet germaanit ehtivät itämerensuomalaistua ennen ruotsalaisten saapumista, ehtivät rannikon suomalaiset ruotsalaistua ennen suomenkielisten uutta leviämistä rannikkoseudulle. Jos siis ”ensin ehtimisen” perusteeksi riittäisi vetoaminen sellaisiin rannikon suomenkielisiin, jotka ehtivät ruotsalaistua eivätkä siis ole alueelle myöhemmin levinneiden suomenkielisten suorja esivanhempia, niin silloin perusteeksi riittäisi myös vetoaminen sellaisiin rannikon germaaninkielisiin, jotka ehtivät itämerensuomalaistua eivätkä siis ole alueelle myöhemmin levinneiden ruotsalaisten suorja esivanhempia.

Lopputuloksena on joka tapauksessa, että rannikon itämerensuomalaiset ja germaanit ilmestyvät paikannimistötutkimuksen horisonttiin samanaikaisesti (karkeasti ensimmäisen vuosituhannen puolimaissa eaa.), koska kontakteista todistavat vain sellaiset nimet, jotka on lainattu germaanista itämerensuomeen ja jotka ovat periytyneet nykysuomeen saakka.

Saamelaista kieltä on puhuttu aikaisemmin koko Suomessa, aivan eteläisimpiä osia myöten – vain aivan lounaisimmalla rannikolla on alue, josta ei ole varmoja saamelaisperäisiä paikannimiä.³ Suurimmassa osassa maata suomi on syrjäyttänyt saamen kielen, joten ”ensin ehtimisen” logiikalla Suomen ainoana virallisena kielenä pitäisi olla jokin saamelaiskieli.

¹ Pitkänen, Ritva Liisa 1985: *Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 418. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

² Koivulehto, Jorma 1985: Klassiska problem inom finlandssvensk ortnamnsforskning. – *Svenska litteratursällskapets jubileumssymposium på Hanaholmen 4 – 6 oktober 1985*, s. 27–42. Särtryck ur studier i nordisk filologi 67 / Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 539. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland. || Häkkinen, Jaakko 2010: Jatkuvuusperustelut ja saamelaisen kielen leviäminen (OSA 1). – *Muinaistutkija* 1 / 2010, s. 19–36. <http://www.mv.helsinki.fi/home/jphakkin/Jatkuvuus1.pdf>

³ Aikio, Ante 2007: The Study of Saami Substrate Toponyms in Finland. – *Onomastica Uralica* 4, s. 159–197. Debrecen/Helsinki: Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Intézet / Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. <http://mnytud.arts.klte.hu/onomural/kotetek/ou4/08aikio.pdf> || Aikio, Ante 2009: *The Saami Loanwords in Finnish and Karelian*. Väitöskirja, Oulun yliopisto. <http://cc.oulu.fi/~anaikio/slw.pdf>

Väite 4: Suomi on Suomen ylivoimaisesti suurin kieli, joten siksi suomesta pitää tehdä maan ainoa virallinen kieli.

Vastaus: Tulkinnanvaraista.

On totta, että valtion tasolla suomi on kiistaton ja ehdoton enemmistökieli. Mutta mitä perusteita on tarkastella asiaa valtion tasolla, kun alueellinen vaihtelu on niin suurta? Suomessa on sekä täysin suomenkielisiä että lähes täysin ruotsinkielisiä kuntia (esim. Larsmo 93 %). Aiemmissä vastauksissa ilmeni, että ruotsinkieliset kuuluvat vanhimpiin, esivaltioollisiin kielivähemmistöihimme ja että valtioiden rajat ovat sopimusten mukaan muuttuvia, kun sen sijaan kielialueet ovat pysyvämpiä.

Ei ole mitään perustetta käsitellä koko maata yhtenäisenä kokonaisuutena, vaan sen sijaan järkevintä ja oikeudenmukaisinta on käsitellä kielikysymystä kielialueittain ja kuntien tarkkuudella. Lisäksi tulee muistaa, että kielen valtionlaajuinen virallinen status on pakollisesta ruotsinopetuksesta riippumaton taso.

Väite 5: Suurin osa ruotsinkielisistä osaa jo valmiiksi suomea, joten Suomesta voidaan hyvin tehdä virallisesti suomenkielinen maa.

Vastaus: Väärin.

Nykytilannetta ei voida perustella nykytilanteella. Samalla perusteella pakkoruotsin kannattajat voisivat vaatia, että koska kaikki suomalaiset jo osaavat ruotsia, Suomesta voitaisiin hyvin tehdä ruotsinkielinen maa. Suomen rajojen sisäpuolelle jääneillä vanhoilla kieliryhmillä on tasavertainen oikeus tulla toimeen kotiseutualueellaan pelkästään äidinkielellään.

3. Ratkaisu

Analyysin tulos

Valtakunnalliselle toisen kotimaisen kielen pakolliselle opetukselle ei ole löytynyt perusteluja. Nykyinen järjestelmä on syytä purkaa turhana ja epäoikeudenmukaisena. Purkamisen on kuitenkin tapahduttava symmetrisesti ja tasavertaisesti, eli myös ruotsinkielisten pakkosuomi tulee poistaa. Valtion rajoihin, historiaan tai valtakunnalliseen enemmistöasemaan vetoavat perustelut suomen kielen ensisijaisuudelle ovat niin ikään osoittautuneet tarkemmassa analyysissä perusteettomiksi.

Vaikka valtionlaajuinen pakkoruotsi onkin nyt kohtaamassa loppunsa, ei ole perusteltua luopua kaksikielisydestä kokonaan: kunnallistasolla kaksikielisyys on erittäin tärkeä tekijä turvattaessa kielivähemmistöjen palveluja. Olisi yksinkertaisinta pitää kunnan kielisyyttä samalla pakkokielen määrääjänä: kaksikielisissä kunnissa olisi pakollinen vieras kieli (toinen kotimainen), kun taas yksi-kielisyys kunnissa ei olisi.

Tärkein kysymys on, millaisten yksikköjen kautta pakkokielijärjestelmää ja sen purkamista lähestytään. Lupaavimmalta vaikuttaa kuntatason lähestyminen, onhan kielisyyskin nimenomaan kuntatason asia. Mahdollisimman mielekkään ja asukkaita tyydyttävän ratkaisun aikaansaaminen edellyttäisi nykyistä joustavampaa suhtautumista kuntiin: kuntien yhdistymisen lisäksi myös niiden jakautuminen takaisin aikaisemmin olemassa olleiksi pikkukunniksi tulisi mahdollistaa.

On epäiltävissä, että kielisuhteiltaan lähelle kielisyysrajoja osuvissa kunnissa tulee esiintymään eniten tyytymättömyyttä: rajan ylittyessä vähemmistön asema olisi turvattu, mutta enemmistö koki-

si rajaa hipovan vähemmistön turhan pieneksi. Toisaalta yksikielisyys harmittaisi suurta, prosenttirajaa hipovaa vähemmistöä. Mitä selvemmin vähemmistö ylittää kaksikielisen kunnan prosenttirajan, sitä oikeutetummalta kunnan kaksikielisyys tuntuu. Vastaavasti hyvin pienestä vähemmistöstä johtuva kaksikielisyys tuntuu epäoikeudenmukaiselta – esimerkiksi kaksikielisellä Vantaalla ruotsinkielisten osuus on nykyään 2,9 %. Helsingin asukkaissa on jo nyt enemmän ulkomaalaisia kuin ruotsinkielisiä, ja suurimpana yksittäisenä kieliryhmänä virolaisten osuus on jo melko tarkasti 1 % helsinkiläisistä. Jo aivan lähitulevaisuudessa tulee olemaan välttämätöntä nostaa kaksikielisen kunnan prosenttirajaa korkeammaksi.

Kuntien kielisyys

Suomessa (Ahvenanmaan 16 ruotsinkielistä kuntaa pois lukien) on tällä hetkellä 3 ruotsinkielistä kuntaa, 12 kaksikielistä kuntaa joissa ruotsinkielinen enemmistö, 18 kaksikielistä kuntaa joissa suomenkielinen enemmistö ja 287 suomenkielistä kuntaa; yhteensä kuntia on 336.

Yksikielisten kuntien kohdalla toisen kotimaisen kielen pakollisuudelle ei löydy perusteita. Vähälukuisiin korkeakoulututkintoa edellyttäviin viranomaistehtäviin löytyy aivan varmasti toista kotimaista kieltä ymmärättäviä henkilöitä ilman valtakunnanlaajuisia pakko-opetustakin. Kaksikieliset kunnat sen sijaan ovat ongelmallisempia. Tilanteessa, jossa eri kieliryhmät ovat suunnilleen samankokoiset, olisi ainoa oikeudenmukainen ratkaisu pitää kunta kaksikielisenä. Milloin sitten toinen kieliryhmä on niin pieni, että kunta voitaisiin perustellusti muuttaa yksikieliseksi?

Nykykäytännön mukaan kaksikielisen kunnan raja ylöspäin on 8 % ja alaspäin 6 % (siltoin kun ruotsinkielisten osuus vähenee), mutta absoluuttisen lukumäärärajan (3 000 henkilöä) perusteella esimerkiksi Vantaa on kaksikielinen, vaikka siellä on ruotsinkielisiä vain 2,9 %. Nykyiset rajat kuitenkin tuntuvat kovin alhaisilta: 10 % edustus vastaisi lukumääräsuhdetta 1 : 9, eikä edes tällaista eroa voida pitää kahden samaa suuruusluokkaa edustavan kieliryhmän suhdelukuna. Mikäli raja olisi 20 %, olisi lukumääräsuhde 1 : 4, jolloin voitaisiin jo puhua kahdesta suuruusluokaltaan samantasoisesta kieliryhmästä. Tällaisesta osuudesta alkaen voidaan jo pitää mielekkäänä ajatusta kunnan kaksikielisydestä.

Lisäksi kaksikielisuuden prosenttirajan nostaminen on välttämätöntä ulkomaalaisten määrän jatkuvasti kasvaessa, jottei jouduttaisi absurdiin tilanteeseen jossa kunta olisi kaksikielinen vaikka toinen näistä virallisista kieliryhmistä olisi vasta kunnan kolmanneksi suurin kieliryhmä.

On selvästi erotettava kaksi tasoa: kunnan kielisyys määrää vain korkeakoulutetuilta virkamiehiltä vaaditun ruotsin tason mutta ei automaattisesti liity toisen kotimaisen kielen opetuksen pakollisuuteen. Nämä kaksi tasoa voidaan joko yhdistää, niin että kunnan kielisyys samalla määräisi toisen kotimaisen kielen pakollisuuden, tai pitää erillään, niin että kunnan kielisyyden sijasta toisen kotimaisen kielen opetuksen pakollisuus katsottaisiin itsenäisesti jostain toisesta tekijästä.

Seuraavassa esitän nykyisen mallin ja sen jälkeen neljä vaihtoehtoista mallia (Ahvenanmaa pois luettuna):

Nykyinen malli (kaksikielisyyden raja 6↔8 % ja absoluuttinen raja 3 000 äidinkielistä puhujaa)

- a) suomenkielisiä kuntia (pakkoruotsi): 287
- b) kaksikielisiä kuntia joissa suomenkielinen enemmistö (pakkoruotsi): 18
- c) kaksikielisiä kuntia joissa ruotsinkielinen enemmistö (pakkosuomi): 12
- d) ruotsinkielisiä kuntia (pakkosuomi): 3

YHTEENSÄ KUNTIA JOISSA PAKKOKIELI: 320

Vaihtoehto A (kaksikielisyyden raja nykyinen ja toisen kotimaisen kielen pakollisuus sidottu siihen)

- a) suomenkielisiä kuntia (ei pakkoruotsia): 287
- b) kaksikielisiä kuntia joissa suomenkielinen enemmistö (pakkoruotsi): 18
- c) kaksikielisiä kuntia joissa ruotsinkielinen enemmistö (pakkosuomi): 12
- d) ruotsinkielisiä kuntia (ei pakkosuomea): 3

YHTEENSÄ KUNTIA JOISSA PAKKOKIELI: 30

Vaihtoehto B (kaksikielisyyden raja 20 % ja toisen kotimaisen kielen pakollisuus sidottu siihen)

- a) suomenkielisiä kuntia (ei pakkoruotsia): 296
- b) kaksikielisiä kuntia joissa suomenkielinen enemmistö (pakkoruotsi): 9
- c) kaksikielisiä kuntia joissa ruotsinkielinen enemmistö (pakkosuomi): 7
- d) ruotsinkielisiä kuntia (ei pakkosuomea): 8

YHTEENSÄ KUNTIA JOISSA PAKKOKIELI: 16

Vaihtoehto C (kaksikielisyyden raja 20 % ja toisen kotimaisen kielen pakollisuuden raja 40 %)

- a) suomenkielisiä kuntia (ei pakkoruotsia): 296
- b) kaksikielisiä kuntia joissa suomenkielinen enemmistö ja ruotsinkielisiä 20–40 % (ei pakkoruotsia): 7
- c) kaksikielisiä kuntia joissa suomenkielinen enemmistö ja ruotsinkielisiä yli 40 % (pakkoruotsi): 2
- d) kaksikielisiä kuntia joissa ruotsinkielinen enemmistö ja suomenkielisiä 20–40 % (ei pakkosuomea): 3
- e) kaksikielisiä kuntia joissa ruotsinkielinen enemmistö ja suomenkielisiä yli 40 % (pakkosuomi): 4
- f) ruotsinkielisiä kuntia (ei pakkosuomea): 8

YHTEENSÄ KUNTIA JOISSA PAKKOKIELI: 6

Vaihtoehto D (kaksikielisyyden raja 20 % mutta pakkokielistä luovutaan kokonaan)

- a) suomenkielisiä kuntia (ei pakkoruotsia): 296
- b) kaksikielisiä kuntia joissa suomenkielinen enemmistö (ei pakkoruotsia): 9
- c) kaksikielisiä kuntia joissa ruotsinkielinen enemmistö (ei pakkosuomea): 7
- d) ruotsinkielisiä kuntia (ei pakkosuomea): 8

YHTEENSÄ KUNTIA JOISSA PAKKOKIELI: 0

Näissä vaihtoehtoissa kuntien kaksikielisyyden raja vaihtelee 6↔8 % ja 20 % välillä, ja toisen kotimaisen kielen pakollisuus vaihtelee arvojen 0 % (ei pakkoa) – 6↔8 % – 20 % – 40 % – 100 % (kattava pakko) välillä. Sellaisten kuntien lukumäärä, joissa on pakkokieli, vaihtelee näiden muuttujien mukaan, mutta kaikissa vaihtoehtoissa olisi selvästi vähemmän pakkokielikuntia kuin nyky-mallissa.

Kielisyydeltään muuttuvat kunnat

Lista ruotsinkielisistä ja kaksikielisistä kunnista, joita kielisyysmuutos koskisi siirryttäessä nykyisestä kaksikielisyydsrajasta 20 %:n käytäntöön:

<i>Nykymalli</i>	<i>Kunta* (ruotsink.) koko väestö</i>	<i>20 % malli</i>	
RUOTSIN-KIELISIÄ	Larsmo (92,6 %) 4 719	R	K
	Korsnäs (89,8 %) 2 239	U	I
	Närpiö (87,6 %) 9 464	O	E
K A K S I S I - Ä	Pedersöre (90 %) 10 821	T	L
	Uusikaarlepyy (88,9 %) 7 452	S	I
	Maalahti (87,5 %) 5 614	I	S
	Kruunupyö (83,2 %) 6 720	N	I
	Vöyri (82,7 %) 6 686	-	Ä
	Kemiönsaari (70,9 %) 7 298	K A K S I S I - Ä	K I E L I S I Ä
	Mustasaari/Korsholm (69,8 %) 18 338		
	Raasepori (65,9 %) 28 944		
	Länsi-Turunmaa (57,4 %) 15 490		
	Pietarsaari (56,4 %) 19 627		
	Inkoo (55,8 %) 5 609		
	Hanko (43,4 %) 9 597		
	Loviisa (43 %) 15 549		
	Sipoo (38 %) 18 036		
	Kauniainen (37,7 %) 8 617		
	Lapinjärvi (32,6 %) 2 926		
	Siuntio (31,3 %) 6 024		
	Porvoo (31,3 %) 48 599		
	Kaskinen (28,2 %) 1 442		
	Vaasa (24,7 %) 59 175		
	Kirkkonummi (18,2 %) 36 509	S	K
	Kokkola (13,8 %) 45 896	U	I
	Myrskylä (10,5 %) 2 021	O	E
	Pyhtää (9 %) 5 316	M	L
	Espoo (8 %) 244 330	E	I
	Helsinki (6 %) 583 350	N	S
	Turku (5,3 %) 176 087	-	I
Lohja (4,0 %) 39 334		Ä	
Vantaa (2,9 %) 197 636			
	<i>Väestö yhteensä** (%): 1 649 465</i>		
	<i>(Kaikki muut kunnat ovat suomenkielisiä)</i>		

* Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat 2011:

<http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=Kuntaportaali&ti=&path=../Database/Kuntien%20perustiedot/Kuntien%20perustiedot/&lang=3&multilang=fi>

** Osuus on laskettu koko maan osuudesta ruotsinkielisten parhaaksi eli olettaen heidän kaikkien asuvan tässä listatuissa kunnissa, sen sijaan että olisi laskettu heidän osuutensa yksitellen kunnittain. Eli koko Suomen väestöstä (5 351 427) 5,42 % tekee 290 047 ruotsinkielistä, eli 17,58 % ”Suomenruotsin” kokonaisväestöstä (1 649 465).

Vaihtoehtoissa B, C ja D merkittävin muutos on, että suuret kaupungit Helsinki, Espoo, Vantaa ja Turku muuttuisivat suomenkielisiksi. Toisaalta myös ruotsinkielisten kuntien määrä lisääntyisi kaksikielisten kuntien kustannuksella.

Kunnat eivät saisi itse päättää statustaan, vaan niiden olisi pysyttävä valtakunnallisissa kriteereissä. Muuten saatettaisiin päätyä pahimmillaan siihen, että kunta olisi joka toinen vaalikausi yksikielinen, joka toinen vaalikausi kaksikielinen.

Johtopäätös

Suomen kielipolitiikka on murrosvaiheessa: ilmeisen perusteettomasti jo neljä vuosikymmentä vallinnut pakkokielipolitiikka on tullut tiensä päähän. Mahdollisimman kivuttomasti muutos tapahtuu, kun vältetään ääripäitä ja ylilyöntejä. Edellä olen esittänyt eräitä ratkaisuja pakkokielikuntien vähentämiseksi. Ruotsin kielen asemaan toisena kansalliskielenä ei ole välttämätöntä puuttua tässä prosessissa, vaan pakkokielisyys on oma irrallinen tasonsa.

Ehdotan käsillä olevan tarkastelun perusteella eri kielipoliittisilla asiataroilla seuraavia toimenpiteitä:

Taso 1: Pakollinen toisen kotimaisen kielen opiskelu

→ Pakokielien pakollisuus on lopetettava perusteettomana ja turhana joko kokonaan tai ainakin yksikielisyssä kunnissa.

Taso 2: Kuntien kielisyys

→ Kaksikielisen kunnan prosenttirajaa on nostettava nykyisestä 8 %:sta 20 %:iin.

Taso 3: Valtion kielisyys

→ Ruotsin asema voitaisiin muuttaa alueelliseksi viralliseksi kieleksi (kuten kymri), mutta se voi myös säilyä toisena kansalliskielenä, koska ruotsinkieliset ovat valtion tasolla väkiluvultaan suuri vähemmistö ja koska toisen kotimaisen kielen kielitaitovaatimus koskee vain erittäin pientä osaa kansasta: korkeakoulutettuja viranomaisia.